

О. О. Хамрай

ЗІБРАННЯ ЗАПИСНИХ КНИГ ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ¹

Записна книга єврейської громади (пінкас), до якої заносяться протоколи засідання правління громади та записи про визначні події з життя громади², є важливим документом із дослідження історії єврейської спільноти. Зібрання пінкасів, що зберігається у фонді 321 Відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського (далі – ВФІ ІР НБУВ), до якого входять як оригінали, так і рукописні копії й фотокопії та коректурні аркуші, налічує, за описом, 110 одиниць зберігання і на сьогодні є одним з найбільших таких зібрань (поряд із зібранням Національної (університетської) бібліотеки Ізраїлю, де зберігаються близько 150 пінкасів). За складом зібрання є унікальним, оскільки більша його частина походить з регіонів України та датується кінцем XVIII – першою чвертю ХХ ст. Тому для науковців, які досліджують історію єврейських громад України, це зібрання є неоціненною історичною джерельною базою для дослідження єврейських громад України.

Пінкаси походженням з України досі дуже рідко впроваджувалися до наукового обігу. Здебільшого дослідники вивчали записники єврейських громад Білорусі, Литви та Польщі, що зберігались у бібліотеках і музеях Східної й Західної Європи. Можливо, важливі для дослідження історії українського єврейства документи залишилися поза увагою фахівців через нестачу матеріалів, оскільки до відновлення в Національній бібліотеці України спеціалізованого сектору (з 2000 р. – відділу фонду юдаїки) і запровадження до наукового обігу його фондів серед науковців, які спеціалізуються в галузі юдаїки, переважала думка, що практично всі матеріали були знищені в радянські часи або вивезені з країни в роки Другої світової війни. Зібрання пінкасів з відділу фонду юдаїки дає нарешті можливість розглянути ці матеріали як унікальний феномен єврейської історії та культури на терені України, що потребує багатоаспектного аналізу.

Загальновідомо, що на початку та в середині ХХ ст. спершу в Німеччині та Англії, а згодом у США та Ізраїлі історики звертались до пінкасів як до найважливішого джерела для досліджень єврейської історії, але найкраще визначення пінкасів подав Ш. Дубнов у 1891 році, коли писав: «Пінкос – це рукописна пам'ятна або актовa книга будь-якої єврейської громади, установи, громадського союзу або релігійного братства. Офіційною мовою таких книг була давньоєврейська. У місцях єврейської осілості “Пінкоси” обов'язково мали: 1) *кагальні управління* до їхнього скасування 1884 р. та 2) *поховальні братства* як найважливіші з єврейських громадських установ. Такого роду “Пінкоси” були у всіх без винятку містах і містечках з єврейським населенням, оскільки всюди існували кагали (або “прикагалки”) з відповідними управліннями (*кагальна хата*), а також поховальні братства. Але, крім того, в різних місцях, особливо у великих упорядкованих громадах, існували особливі пам'ятні книги різних громадських установ, таких як “*Благочинні спілки*”, “*Товариства догляду за хворими*”, “*Спілка тих, хто виряджав померлих*” тощо. Нерідко в одному й тому самому місті вели свої особливі “літописи” різні *синагоги*» (курсив Ш. Дубнова)³.

Типовий пінкас здебільшого містить два види інформації: соціальні записи громади та записи про більш ранні найважливіші або пам'ятні події із життя та історії цього об'єднання. Отже, на сторінках пінкасів поряд із поточними записами про весілля та розлучення, фінансовими розрахунками, рабинськими декретами можна знайти відомості про погроми, пошесті, пожежі.

До пінкасів заносилися також записи про членів громади чи об'єднання, обов'язково реєструвались "міцвот" (обов'язки та їхнє виконання) кожного члена, що, відповідно до релігійних заповітів, дорівнювало запису у Книзі долі, адже, як сказано в Мішні, "І всі ваші дії записані у Книзі"⁴. Може, саме тому пінкасам надавалося значення не тільки як історичним записникам, а й як пам'ятці, що має особливу магічну силу. Один з учасників експедицій С. Анського, А. Рехтман, у книзі "Єврейська етнографія та фольклор" наводить багато зібраних у містечках сказань про чудодійну силу пінкасів. Наприклад, існували повір'я, що в будинку, де зберігається пінкас, ніколи не станеться пожежа; що ці книги мають цілющу силу: коли хворів хтось із членів громади, пінкас приносили до помешкання і клали його під голову хворому, це ж робили під час складних пологів⁵.

Усі покарання та вироки, що виносилися громадою, також записувались до пінкасів. При цьому присуд, занесений до записника, був остаточним і мав бути виконаним як покараним, так і всіма членами громади.

Аналіз оригінальних пінкасів та копій з них, що зберігаються нині в Інституті рукопису НБУВ, свідчить, що більшість – понад 80 – походять з різних регіонів України, інші репрезентують життя громад і товариств Петербурга, Мінська (хоч це, ймовірно, виконані в Мінську копії з пінкасів Великого Литовського Вааду), Мітави (Єлгави), Дубровна, є навіть копія пінкаса з Мілана. Більша частина зібрання складається з пінкасів громад Волині, Поділля та Київщини, є також пінкас з Одеси.

Чи не найбільша кількість пінкасів у зазначеному зібранні походить з Бердичева, Києва та Київщини. Зазвичай місцеперебування громади або товариства прямо не вказується або прив'язане до синагоги, чия громада вела записи, хоча є винятки. Наприклад, записна книга товариства "добродесного притулку" (од. зб. 42, рис. 1а) на титулі містить інформацію про те, що сам притулок знаходиться на єврейському базарі в м. Києві, а на арк. 17–20 зазначений список тих, хто заснував товариство 26-го травня 1921 р. (Лаг ба-Омер 5681 р.) (рис. 1б).

Хронологічні рамки походження описуваних записів також доволі широкі: від XVII століття до 1925 р. (найпізніший запис міститься в пінкасі поховального братства з м. Мирополя – од. зб. 64). При цьому, ймовірно, найдавніший оригінальний записник починається із записів 1653 року (од. зб. 35), а найдавнішими копіями є виписки з пінкасів, датовані 1623 р. (од. зб. 55 та 56).

Щодо традицій ведення записників, то, як зазначав ще Дубнов, вони були відпрацьовані практикою їхнього ведення впродовж тривалого часу⁶. Після титульного аркуша (часом у пінкасах зустрічають навіть два чи три титули) обов'язково йде аркуш, на якому записується подяка Богові та благословення. Цікаво, що в одному з пінкасів бібліотечного зібрання – пінкасі благодійного товариства відвідування хворих з Кам'янця-Подільського – на традиційній сторінці благословення та подяка записані також російському цареві Павлу Петровичу, бо, як свідчить текст, він був поблажливим до євреїв, допомагав створювати благодійні організації, а після смерті в єврейських повір'ях постійно згадувався як "добрий цар": *"Відзначене товариство і бачить воно Визволення. Коли ми почали складати пінкас, ми таки цього досягли і зробили його з Божою допомогою, і прийняли статут в його красі, могутності, і була солодкою для нас опіка батька великого праведного, прямого й милостивого господаря всіма любимого Павла Петровича, який мов ласкавий батько над своїми синами змилостивився над нами і як орел майорить над своїми*

пташенятами, а пташенята під покровом його крил...” У верхній частині аркуша розміщено багатокольорову заставку із зображенням двоголового орла з атрибутами влади та короною (од. зб. 33, рис. 2).

Наступний, після благословення, розділ – це статут громади чи товариства, в якому зазначається, на яких засадах воно засноване та працює, за якими традиціями відправляються релігійні служіння та обряди, хто може бути його членом, які обов’язки покладаються на них тощо. Ця частина пінкаса є дуже важливою для дослідників історії євреїв та краєзнавців. Так, наприклад, у пінкасі Великої синагоги Старокостянтинова (од. зб. 86) у статуті записано, що відправлення в синагозі відбувається за ашкеназійським (тобто ортодоксальним у східноєвропейському іудаїзмі) обрядом, що було важливо, оскільки більшість громад України на середину XIX ст. були прихильниками хасидизму і лише окремі дотримувалися традиційного юдаїзму. За традицією пінкаси велись гебраїською, тією ж мовою писався й статут. Але в бібліотечному зібранні є приклад винятку з цього правила – пінкас благодійного товариства “Любові друзів” (од. зб. 93, рис. 3), статут і більшість записів якого написано мовою їдиш.

Можна навести приклади також з інших статутів, записаних до пінкасів: “*Ось статут, що був прийнятий громадою за спільної згоди і взятий ними в повтореному Вавилоні*”. Далі в медальйоні вписано слово “*Статут*” і нижче:

“*А. Усі блага, що надходять у товариство вивчення Мішни, розподіляються між членами громади, кожному за його гідністю і заслугами, члени, які не вивчають, дають півкопійки за кожний розділ, а розділ призначається їм шляхом жеребкування на зборах.*

Б. Кожен із членів товариства дає кожного тижня не менш як п’ять копійок, а все зібране додається до нього з благословенням, що на нього накладають. Тільки ті, рука яких не помиляється, дають відповідно до оцінки старост синагоги один більше, другий менше, кожен окремо і таке інше” і далі за текстом (од. зб. 15, рис. 4).

В іншому пінкасі (тов. вивчення Мішни й Вавилонського Талмуду – од. зб. 12, рис. 5), наприклад, початок статуту має такий вигляд:

“*Статут товариства (великими літерами):*

<...> Кожен із членів товариства повинен здати в товариство вступний внесок залежно від того, який внесок роблять члени товариства, а також зобов’язаний платити щомісячний внесок відповідно до щомісячного внеску, який платять члени товариства. Внески повинні вноситися під керівництвом старости синагоги і збиратися безпосередньо скарбником, що призначається всіма членами товариства. Внески повинні завжди бути зібрані у старости (збирача внесків) і скарбника, для того щоб їх можна було використовувати для надання допомоги будь-якому членові товариства у формі позики чи подарунка рішенням більшості членів без затримки.

<...> Коли приходить людина в товариство і вона не є членом і не згадується у списку, але якщо хоча б один член товариства може за неї поручитися і це поручительство буде прийняте іншими, то вона зможе отримати позику, що її дадуть члени товариства.

<...> Староста товариства має розділити шість частин Мішни між членами товариства й кожен має вивчати, як призначить йому староста. Усі мають завершувати вивчення двічі на рік, а саме в місяці сиван та місяці кіслев. Члени товариства мають також раз на місяць збиратися разом вдома в одного з членів товариства в обстановці благочестя, любові й щирої радості.”

Далі, за статутом, робилися протокольні записи про засідання громади, виконання членами своїх обов’язків, повсякденні справи або окремі випадки, події, розподіл оподаткування. До протоколів також заносились відомості про прийняття нових членів товариства або виключення старих, подяки та покарання.

Після протоколів у пінкасі зазвичай подано списки членів громади чи товариства. Право заносити прізвища до списків мали лише особи, обрані для ведення пінкаса. Цікаво, що ім'я людини, яка завинила перед громадою, викреслювалось і більше ніколи не згадувалось у записнику.

За списками членів громади в окремих випадках чи в разі необхідності подавались відомості про нетрадиційні події, тут можуть також міститися спеціальні документи, бланки чи інші записи.

Список пінкасів, наведений нижче, представлено документами, що входять до опису № 1 фонду 321. До списку також входить один документ з опису № 5 зазначеного фонду. Тут надано лише основні відомості з числа тих, що враховуються в описах подібних документів. Назви відповідних товариств, якщо вони зазначені в заголовку оригіналу або якщо таку назву можна вважати достовірною назвою, вказаною в копії, наводяться графікою оригіналу зі збереженням орфографії оригіналу. Там, де заголовок відсутній або є сумніви в точності передачі назви, остання передається описово. Сказане стосується й самого слова “пінкас”: воно вказане в списку тільки тоді, коли немає сумнівів у тому, що описуваний документ мав саме таку назву в заголовку.

1. Пінкас тов. відвідування хворих – “ביקור חולים”, 1821–1869, 102 арк., 71 чист., 320 × 210.
2. Пінкас поховального братства, XIX ст., 64 арк., 1 арк. чистий, 328 × 225.
3. Пінкас тов. моєлів, м. Бар, 1775–1795, копія, 4 арк., 2 чистих (арк. 2, 3), 320 × 221.
4. Пінкас тов. прийому гостей – “הכנסת אורחים”, м. Бар, 1844–1883, 39 арк., 24 чистих, 1 літ. – 29а, 348 × 210.
5. Пінкас поховального братства (тов. тих, що несуть труну), м. Баранівка, [1840], копія, 8 арк., 4 чистих (5–8), 220 × 175.
6. Пінкас тов. вивчення Мішни (1868); Пінкас тов. безпроцентних позик (“зрілості праведних”), Баранівка (1780), копії, поч. XX ст. 8 арк., 1 чистий (8), 221 × 179.
7. Пінкас тов. безпроцентних позик, Баранівка, 1889, копія, поч. XX ст., 8 арк., 3 чистих. 223 × 180.
8. Пінкас тов. вивчення Мішни, Баранівка, 1888–1924;
Пінкас тов. “доброчесного притулку й відвідування хворих”, Баранівка, 1899, копія, кін. XIX ст., 8 арк., 1 чистий (арк. 8), 221 × 175.
9. Пінкас тов. “доброчесного притулку й відвідування хворих” – “לינת הצדק וביקור חולים”, Баранівка, 1899–1908, 25 арк., 5 чистих (1, 2, 21, 34), 340 × 210.
10. Пінкас поховального братства (тов. тих, хто читає псалми), 1900, Баранівка; Пінкас тов. тих, хто читає псалми, 1904, Баранівка, копія, 8 арк., 2 чистих (арк. 7, 8), 217 × 172.
11. Продовження пінкаса брацлавських хасидів з Бердичева, 3 зошити, копія. XIX ст., 56 арк., 218 × 172.
12. Пінкас тов. вивчення Мішни й Вавилонського Талмуду – “משניות ותלמוד בבלי”, Бердичів, 1844, 89 арк., 44 чистих, 324 × 200.
13. Пінкас тов. тих, хто вивчає законоукладення – “שוני הלכות”, Бердичів, 1851, 7 арк., 1 чистий (арк. 1), 332 × 204.
14. Пінкас поховального братства (тов. тих, хто читає псалми) – “מגידי תהלים”, Бердичів, 1858–1917, 32 арк., 3 чистих.
15. Пінкас тов. вивчення Мішни – “משניות”, Бердичів, 1861–1887, 26 арк., арк. 26 чистий, 330 × 214.
16. Пінкас тов. безпроцентних позик – “גמלת חסדים”, Бердичів, 1864, 124 арк., 105 чистих, 340 × 214.
17. Пінкас тов. “любові друзів” – “אהבת רעים”, Бердичів, 59 арк., 21 чистих, 1865–1885, 302 × 195.
18. Пінкас тов. “любові друзів” – “אהבת רעים”, Бердичів, 24 арк., 6 чистих, 1871, 336 × 214.
19. Пінкас тов. Мішни й Талмуду – “ש”ס ומשניות”, Бердичів, 1874–1908, 65 арк.
20. Пінкас тов. “любові друзів” – “אהבת רעים”, Бердичів, 1896, 35 арк., 315 × 240.

21. [Записник] тов. безпроцентних позик. Бердичів, 1906, 13 арк., 13-й відірв. У тексті перерах. дати: 1858, 1887, 1906, 340 × 210.
22. [Записник] товариства вивчення Мішни, копія XIX ст., 7 арк. (5 арк. + 2 арк. обклад. пізніш. часу).
23. [Записник] Благочинного союзу – פועלי על ה"ר צדק, б. м., 1913, 161 арк., 183 × 145.
24. Виписки з пінкасів Вітебська, Капуста та Дубровина 1706–1736 [XIX ст.], 12 арк., чисті: 5, 11, 12. 347 × 220.
25. [Записник] тов. вивчення Мішни, Воложчин, 1762–1915, 331 арк. (78 чист.), 195 × 160.
26. Пінкас тов. “прозвіщення свята” – “מקרא קודש”, Воложчин, 1817–1913, 98 арк. (91–98 чисті), 205 × 165.
27. Пінкас релігійної школи – “ת"ת (תלמוד-תורה)”, Воложчин, 1826–1915, 72 арк., 3 чистих (1, 71, 72), 325 × 205.
28. 1. Виписки з пінкаса тов. вивчення Мішни з синагоги магіда (проповідника) м. Житомира.
2. Три записи про нещасні випадки з дівчатами [поч. XX ст.], 5 арк. Дати в тексті: (1775–1850, 1865). 205 × 167.
29. Копія пінкаса поховального товариства, м. Заславль, 1785–1830, копія, [поч. XX ст.], 18 арк., 7 чистих (14–18), 210 × 170.
30. Виписки з пінкаса [поховального товариства], 1798–1869, копія, м. Заслав[ль] [поч. XX ст.], 2 арк., 355 × 223.
31. [Записник] (ספר הנהגת קהל) громади м. Івеніц (Івниця), 1754–1909, 205 аркушів, 74 чистих, 180 × 166.
32. Пінкас поховального братства, м. Ігумен[ь], 1791–1820, 103 арк., 220 × 170.
33. Пінкас поховального братства – “הבריה קדישה”, м. Кам’янець, 1799–1894, 123 арк., 19 чистих, 361 × 223.
34. Пінкас “тов. мудреців”, 1878, Канів, 52 арк., 38 чист (4, 5, 18–52), 337 × 215.
35. [Записник караїмської громади м. Кафи] (Феодосії) [XVII ст., (1653–1663)], 22 арк., 14-й арк. чист., 22-й арк. – дефект. Мови: іврит, араб. 145 × 76.
36. Пінкас тов. “Шляхів прямих і трударів Сіону” – “הבריה דרכי ישרים ופע"צ”, 1868–1924, Київ, 76 арк., 325 × 210.
37. Пінкас поховального братства (тов. тих, хто читає псалми) – “תהלים” – бейт-Мідрашу “Окраса Ізраїлю” – “תפארת ישראל”, 194 арк., 182 чист., 1921 [1874], Київ, 273 × 200.
38. [Записник] тов. вивчення Мішни синагоги ім. Розенберга, Київ, 1875–1881, копія [XX ст.], 7 арк., 207 × 167.
39. Пінкас тов. вивчення Мішни – “הבורה משניות” – макарівської синагоги, м. Київ, 1879, 242 арк., 221 чист. (38–43, 50, 52–242), 339 × 250.
40. Пінкас поховального братства (тов. тих, хто читає псалми), Київ, 1885, 13 арк., копія [XX ст.], 215 × 175.
41. Пінкас поховального братства (тов. тих, хто читає псалми) – “מגידי תהלים” – великого бейт-мідраша, Деміївка, Київ, 1892, 270 арк., 243 чистих, 342 × 215.
42. Пінкас тов. добродесного притулку – “לינת הצדק”, Київ, 1921, 123 арк., 111 чист. (21–123), 335 × 228.
43. Пінкас тов. “Вічного Вогню” – “נר תמיד” – [Костянтинів]. На титулі дата 1850 [сер. XIX ст.], 133 арк., 92 чистих, 343 × 210.
44. Пінкас релігійної школи – “תלמוד תורה”, Копичинці, 1873–1889, 8 арк., 370 × 240.
45. Пінкас поховального братства – “הבורה קדישא”, Летичів, 1744–1893, 193 арк., 32 чистих, 288 × 181.
46. Пінкас тов. лагодження книг, Летичів, 1839, копія [XX ст.], 6 арк., 220 × 180.
47. Фрагмент статуту тов. прийому гостей, Летичів, копія [XX ст.], 4 арк., 2 чистих (3, 4), 220 × 182.
48. Виписки зі статуту тов. вивчення Мішни за 1886р., Летичів [XX ст.], 6 арк., 1 чистий (арк. № 6). Аркуші: 1, 6–210 × 168; аркуші: 2, 3, 4, 5–220 × 180.
49. Фрагмент пінкаса тов. кравців і капелюшників, Луцьк, 1721, 1713, 4 арк. + конверт, 284 × 180.
50. Пінкас тов. ремісників, Луцьк, 1757–1886, копія [XX ст.], 16 арк., 209 × 169.
51. Пінкас великої синагоги м. Луцька за 1830 р., копія [XX ст.], 8 арк., 210 × 168.

52. Пінкас синагоги м. Луцька. Статут за 1830 р., копія [XX ст.], 6 арк., 1 чистий (арк. 6), 170 × 214.
53. Фрагмент пінкаса великої синагоги м. Луцька, 1849, 1 арк., 326 × 204.
54. Запис народжених за період з 1792 по 1831 [Італія]. Дати в тексті: 1830, [1819]. 69 арк. + 2 арк. додатки, 69-й арк. чистий, 188 × 124.
55. Литовський пінкас – “ספר פנקס המדינה של מדינת ליטא”, 1623–1761 [копія XIX ст.], 40 арк. (20+20). Переписано в 1766 р. 2 зошити: 322 × 208; 369 × 270.
56. Литовський пінкас – “ספר פנקס המדינה של מדינת ליטא”, 1623–1761 (м. Гродно), копія зроблена в 1874 р. в м. Мінську, 6 арк., 209 × 144.
57. Виписи з пінкасів (копії [XX ст.]):
 1. Товариства вивчення Мішни, м. Меджибіж.
 2. Товариства вивчення Мішни, м. Бар, 1825(?)–1849.
 3. Товариства вивчення Мішни, м. Меджибіж, 1837, 17 арк., 1 чистий, 212 × 165.
58. Статут із пінкаса тов. вивчення Мішни синагоги [клойз] [ім. Аптського рабина] м. Меджибожа за 1860 р., копія [XX ст.], 4 арк. + 2 обкл. Розміри аркушів: арк. 1– 221 × 181; арк. (2–4) – 210 × 168.
59. Статут із пінкаса тов. вивчення Мішни м. Меджибожа за 1879 р., копія [XX ст.], 9 арк., зошит 212 × 169.
60. Пінкас тов. вивчення Мішни синагоги [клойз] м. Меджибожа, копія [XX ст.], 5 арк. + 2 обклад., 1 арк. чистий (арк. 5), 210 × 168.
61. Книга євреїв, що взяли шлюб протягом 1872 р., “Книга для записки бракосочетавшихся євреєв на 1872 годъ”, – м. Мінськ, 165 арк., 338 × 214.
62. Пінкас поховального братства м. Мирополя, 1827, копія [XX ст.], 4 арк., арк. 1 – чист., 222 × 178.
63. [Записник] поховального братства м. Митова, 1779–1843, 309 арк., чисті: 1, 2, 59, 60, 63–65, 130–134, 134–281, 284–304, 306, 307.
64. Пінкас поховального братства – “חברה קדישא”, м. Мирополь, 1790–1925, 96 арк., 5 чист., 202 × 161.
65. Пінкас громади м. Несвіжа [друга половина XVIII ст.], 211 арк., 49 чистих, 325 × 200.
66. Статут та пінкас м. Несвіжа, копія [XX ст.], 25 арк., 222 × 171.
67. Пінкас тов. допомоги бідним євреям м. Несвіжа за 1774–1904 рр., 172 арк. Чисті арк.: 34, 35. Відірвані від оправи: 24, 25, 36–41, 59, 61, 70, 94, 101, 109–115, 119, 130, 131. 297 × 192.
68. [Записник] товариства чоботарів м. Миколаєва, копія з оригіналу 1815 року, поч. XX століття, Миколаїв, 15 арк., 212 × 170.
69. Виписки з пінкаса тов. “Шматок хліба – гостям”, Одеса, 1822, копія [поч. XX ст.], 2 арк., 356 × 222.
70. [Записник] тов. лагодження книг, м. Остропіль [1889] 1890, копія [XX ст.], 11 арк., 210 × 172.
71. Пінкас релігійної школи, Остропіль, 1889, копія [XX ст.], 7 арк., 210 × 172.
72. Сторінки з пінкаса поховального братства, м. Остропіль (1763?), див. 2-й арк., 3 арк., 288 × 175.
73. Пінкас тов. кравців, м. Паволоч (Київська обл.), за 1748–1808 рр., копія [XX ст.], 8 арк., 3 чистих, 220 × 178.
74. Пінкас тов. вивчення Мішни – “חבורה משניית” м. Пісчанка, 1831–1882, 131 арк., 78 чистих (65–70, 72–79, 87–130), 215 × 168.
75. Пінкас поховального братства (тов. тих, що несуть труну) – “נישאי המטה”, Романів, 1884, 47 арк., 23 чист. (24, 26–47), 344 × 210.
76. Пінкас поховального братства – “חבורה קדישא”, Романів, 1883, 46 арк., 24 чистих (22–23, 25–46); додаток – 2 арк. на їдиш про події, які відбулися в Романові, 343 × 215.
77. [Записник] поховального братства м. Рубіжівич за 1785–1915 рр., 135 арк., чисті: 14–17, 46, 55–91, 102–110, 123–132, 134, 368 × 250.

78. Пінкас поховального братства – “הברת גחשׁאׁ”, [Сенно (Сена)(?)], [1771–1901], переп. у Петербурзі, 161 арк., додаток 10 арк., 357 × 222.
79. Додатки до пінкаса поховального братства, СПб., 1900, 28 арк., 357 × 225.
80. [Записник] тов. вивчення псалмів Давида [м. Сумна], 1885–1914, 62 арк, 34 чисті, 349 × 210.
81. Пінкас тов. “Вічного вогню” – “נר המיד”, 1780–1923, м. Славута, 63 арк., чисті: 35–63, 313 × 192.
82. Пінкас тов. м. Смоляна, 1742–1801, 90 арк., 37 чист.
83. Пінкас великого бейт-мідраша м. Старокостянтинова за 1778–1861 рр., копія [XX ст.], 10 арк., 2 чист. (9–10), 212 × 167.
84. Пінкас поховального братства – “הברת הקודש”, [ті, хто читають псалми Давида], м. Старокостянтинів [1802], копія [XX ст.], 7 арк., 209 × 165.
85. Пінкас тов. вивчення Мішни м. Старокостянтинова за 1823 р., копія [XX ст.], 5 розрізн. арк., 212 × 167.
86. Пінкас великої синагоги м. Старокостянтинова, 1836–1929, Старокостянтинів, 161 арк. Додаток – фрагмент на смужці паперу. 343 × 210.
87. Пінкас великої синагоги м. Старокостянтинова за 1841–1888, копія [XX ст.], 4 арк., 214 × 170.
88. Пінкас... [Судзилків], 1858, 249 арк., чисті: 12–14, 43, 52–249; 350 × 220.
89. Пінкас поховального братства – “הבורה קדישה”, м. [Гальне], 1875–1905, 52 арк., чисті: 1–12, 22, 24–26, 30, 31, 35–39, 41–44, 52.
90. Пінкас тов. безпроцентних позик – “גמילות חסד” за 1876–1881 рр., м. Тур’янов, 102 арк., чист: 28, 30, 36, 38, 42, 43, 46–102; 338 × 215.
91. [Записник] за 1853–1910 рр., фрагмент, 18 арк., 322 × 202.
92. Пінкас синагоги м. Броварів, друк: Київ, скородрукарня І. М. Розета, 1900, 400 арк. Відсутній квиток № 47, аркуш № 126 розірвано по корінцю. Залишились тільки корінці від аркушів: 2, 4, 12, 14, 22, 24, 26, 30, 34, 36, 48, 58, 62, 68, 72, 76, 98, 104, 114, 120, 128, 130, 132, 172, 308. Всього – 25 корінців. 388 × 283.
93. Пінкас тов. “любові друзів” – “אהבת רעים” м. Бердичева за 1879 р., 17 арк.; додаток 2 ілюст. арк., один з яких складається з 4 фрагментів, 330 × 205.
94. Пінкас великого бейт-мідраша на Солом’янці – “בחמד הגדול”, Київ, 1900/1 (є також дата 1906 р.), 155 арк., чисті: 49–155, 335 × 230.
95. Пінкас поховального братства – “הבורה קדושה”, м. Балта, 117 арк., чисті: 10–19, 22–26, 44–56, 58–84, 86, 88–100, 102–106, 108, 117. Додаток: 2 арк. розрахунків. 240 × 163, арк. 95 (чист.) – смужка. 341 × 210.
96. Виписка із [записника] з міста Чорткова за період з 1648-го по 1825 рік, початок ХХ століття, 2 арк., 290 × 230.
97. Фотокопія записки, що реєструє заборгованість синагоги її служкам з Луцького Синагогального пінкаса, 2 арк., 71 × 124; 94 × 136.
98. Фотокопія запису з Луцького синагогального пінкаса про те, що Штерн Ізраель та остерлицький рав обрані єврейськими суддями м. Луцька, запис за 1788 рік, 1 арк., 112 × 99.
99. Фотокопія розписки в тому, що місце, де розташована синагога, належить назавжди тим, хто його купив. З Луцького синагогального пінкаса, 1 арк., 155 × 84.
100. З історії євреїв м. Луцька, фотокопія, 2 арк., 208 × 126; 218 × 133.
101. “Книга життя” – “ספר החיים” – копія зі старого [записника] з м. [Козаринці] за 1808 р., початок ХХ сторіччя, 1 арк., 355 × 225
102. Фрагмент [записника], 2 арк., 2-й арк. чистий, 353 × 220.
103. Фрагмент [записника], 2 арк., 353 × 222.
104. Фрагмент [записника], 2 арк., 2-й арк. чистий, 350 × 225.
105. Статут – תיקון – із [записника] товариства кравців, 2 арк., пошкоджені краї, прибіл. розм. арк. 170 × 140.

106. [Записник] товариства вивчення Мішни синагоги м. Бердичева...]. Рік [...], місяць тевет, день [...]. Відомості по запису на арк. 25. Чисті арк.: 1–3, 26–34, 36–60, 62–110, 112–128; 502 × 340.
107. [Записник] громади м. Хмільника за період з 1790-го по 1800 р.], 6 арк., 204 × 163.
108. Виписки з пінкасів, 15 арк., 220 × 175.
109. Фрагмент пінкаса, 9 арк., 320 × 196.

А також одна од. зб. з опису 5.

110. [А. Гаркаві]. [Коректурні аркуші з Литовського пінкаса з виправленнями А. Гаркаві], [XIX–XX ст.], [СПб.], 13 арк., 1 арк. чист.

Аналіз зібрання і його складових частин дозволяє дійти висновку, що більша частина документів надійшла до бібліотеки з Петербурга (Ленінграда) наприкінці 20-х років після закриття бібліотек та архівів Єврейського історично-етнографічного товариства та Товариства для поширення освіти поміж євреїв у Росії.

Частина матеріалів до надходження в бібліотеку зберігалася у фондах Єврейської наукової бібліотеки Інституту єврейської культури ВУАН (АН УРСР), Гербаїстичної історично-археографічної комісії ВУАН та Кабінету єврейської культури АН УРСР, у спеціалізованих єврейських бібліотеках, що працювали в Києві у 20–30-х роках. У сучасному вигляді зібрання рукописів було сформоване наприкінці 40-х років XX ст.⁷

¹ Раніше описи пінкасів у фондах ІР НБУВ друкувалися у 2010 і 2012 рр.: *Сергеева І. А., Хамрай О. О.* Записні книги єврейських громад у фондах НБУВ // *Орієнтальні студії в Україні. До ювілею Л. В. Матвеевої.* – К., 2010. – С. 452–463; *Сергеева І. А., Хамрай А. А.* Собрание пинкасов (записных книг еврейских общин) в фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского // *Материалы XIX Международной конференции по иудаике.* – Т. 3. – М., 2012. – С. 9–22. Пропонована стаття містить оновлений та уточнений список матеріалів.

² *Еврейская энциклопедия.* – Т. 12. – СПб., 1911. – С. 523; *Краткая еврейская энциклопедия.* – Т. 6. – Иерусалим, 1992. – С. 486.

³ *Дубнов С.* Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества // *Восход.* – СПб., 1891. – Т. 4/9. – С. 47.

⁴ *Авот*, 2:1.

⁵ *Rekhtman A.* Yiddishe etnografie un folklor. – Buenos Ayres, 1958. – S. 195.

⁶ *Дубнов С.* Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества. – С. 48–50.

⁷ Детальніше див.: *Хамрай О. О.* Єврейські рукописи у фондах НБУВ // *Східний світ.* – 2008. – № 2. – С. 47–49; *Сергеева І. А.* Отдел фонда иудаики Института рукописи НБУВ: история и современность // *Библиотеки Национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник. Вып. 5 / МААН.* – К., 2007. – С. 369–385.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1а. Титульна сторінка [записника] товариства “Доброчесного притулку” з Києва

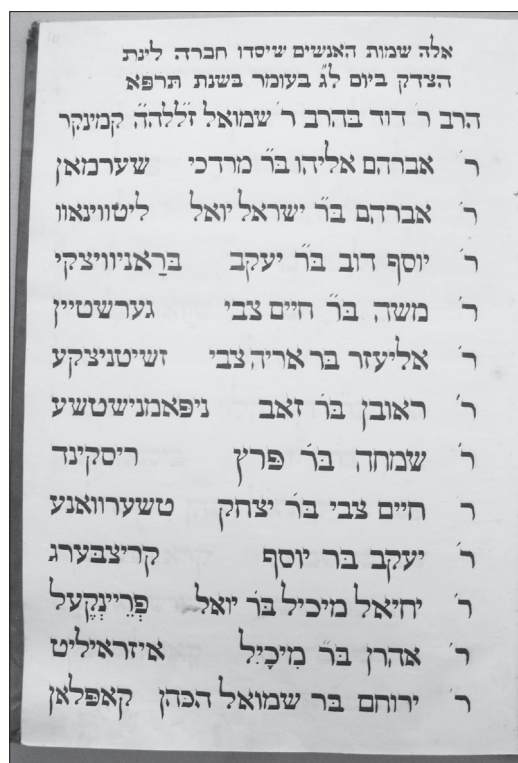

Рис. 1б. Початок списку членів товариства “Доброчесного притулку” з Києва

Рис. 2. Подяка цареві з пінкаса товариства “Відвідування хворих” з Кам’яця-Подільського

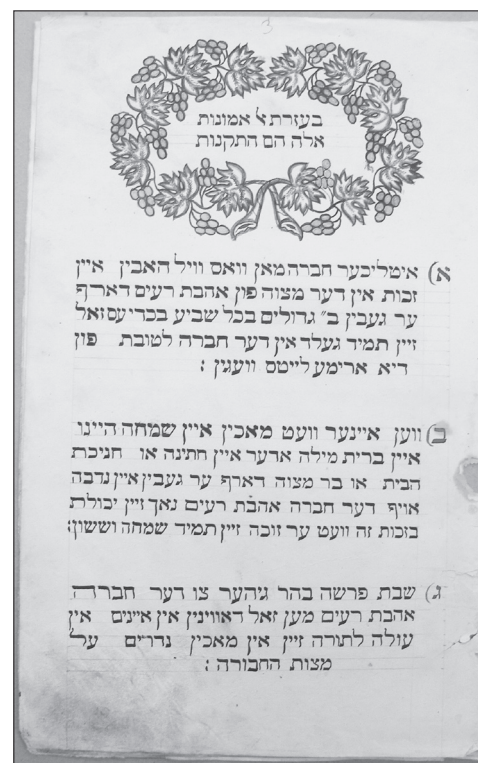

Рис. 3. Початок статуту товариства “Любові до ближніх” з Бердичева

Рис. 4. Початок статуту товариства вивчення Мішни з Бердичева

Рис. 5. Початок статуту товариства вивчення Мішни й Вавилонського Талмуду з Бердичева

ЛІТЕРАТУРА

Дубнов С. Об изучении истории русских евреев и об учреждении русско-еврейского исторического общества // *Восход*. Т. 4/9. Санкт-Петербург, 1891.

Еврейская энциклопедия. Т. 12. Санкт-Петербург, 1911.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. Вернадського. Ф. 321, оп. 1, од. зб. 1–109; оп. 5, од. зб. 321.

Краткая еврейская энциклопедия. Т. 6. Иерусалим, 1992.

Сергеева И. А. Отдел фонда иудаики Института рукописи НБУВ: история и современность // *Библиотеки Национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник*. Вып. 5 / МААН. Киев, 2007.

Сергеева И. А., Хамрай А. А. Собрание пинкасов (записных книг еврейских общин) в фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. // *Материалы XIX Международной конференции по иудаике*. Т. 3. Москва, 2012.

Сергеева І. А., Хамрай О. О. Записні книги єврейських громад у фондах НБУВ // *Орієнтальні студії в Україні*. До ювілею Л. В. Матвеевої. Київ, 2010.

Хамрай О. О. Єврейські рукописи у фондах НБУВ // *Східний світ*, 2008, № 2.

Rekhtman A. *Yiddische etnografie un folklor*. Buenos Ayres, 1958.